

بررسی تأثیر قابلیت اقتصادی گیاهان دارویی مرتعی بر توسعه گردشگری (مطالعه موردی: منطقه آبدانان استان ایلام)

شیرین احمدی^۱، رضا دهقانی بیدگلی^{۲*} و رسول حیدری سورشجانی^۳

۱- کارشناسی ارشد مرتع‌داری، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۲- نویسنده مسئول، استادیار، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران، پست الکترونیک: dehghanir@kashanu.ac.ir

۳- استادیار، گروه جغرافیا و اکوتوریسم، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

تاریخ دریافت: تیر ۱۳۹۸

تاریخ اصلاح نهایی: فروردین ۱۳۹۹

تاریخ پذیرش: خرداد ۱۳۹۹

چکیده

گیاهان دارویی علاوه بر نقشی که در بهبود سلامتی و کیفیت زندگی انسان‌ها دارند، می‌توانند تأثیر به‌سزایی در ایجاد ظرفیت‌های گردشگری و جذب توریست داشته باشند. در این مقاله قابلیت اقتصادی گیاهان دارویی و تأثیر آن بر توسعه گردشگری در شهرستان آبدانان استان ایلام بررسی شد. روش مطالعه، از نوع تحلیلی توصیفی همراه با جمع‌آوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای و میدانی از طریق توزیع پرسش‌نامه محقق‌ساخته بود. طبقات اجتماعی مورد مطالعه در این تحقیق شامل کسبه، مردم عادی، دانش‌آموزان و فرهنگیان بودند. اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از آزمون‌های آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و به‌منظور مقایسه بهتر، نتایج با استفاده از روش مدل‌سازی ساختاری به‌وسیله نرم‌افزار AMOS ارائه گردید. نتایج نشان داد گردشگری گیاهان دارویی بر روی گویه شاخص‌های اقتصادی با وزن رگرسیون ۰/۵۲ اثرگذار است. همچنین قابلیت اقتصادی گیاهان دارویی منطقه با بارعاملی ۰/۴۹۴ و درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی با بارعاملی ۰/۱۳۰ به‌ترتیب بیشترین و کمترین تأثیر غیرمستقیم را بر گردشگری گیاهان دارویی داشتند.

واژه‌های کلیدی: توریسم، گیاهان دارویی، شاخص اقتصادی، مدل‌سازی، AMOS.

مقدمه

و اجتماعی، نقش مؤثر آن در اقتصاد و ایجاد یک منابع درآمدزای پویا و بزرگ، غیرقابل اجتناب است، به‌طوری که در حال حاضر بسیاری از کشورهای اروپای غربی و آسیای شرقی به‌دلیل پیشرفت در صنایع مرتبط با گیاهان دارویی، درآمد سرشاری را جذب نموده و سهم عمده‌ای را در اقتصاد کشور خود ایفاء می‌کنند (Sojasi Qidari & Afshar, 2015؛ Maghsoudi & Parsapajouh, 2011).

گیاهان دارویی و مواد طبیعی موجود در آنها از دیرباز ریشه در فرهنگ، مذهب و تجارب نسل‌های گذشته داشته که سینه به سینه به نسل جدید منتقل شده است و بسیاری از مسائل فرهنگی، اجتماعی، زیست محیطی، اقتصادی و ... را تحت تأثیر خود قرار داده است (Pariab & Reiszadeh, 2016). صرف‌نظر از تأثیر طب سنتی در نگرش‌های فرهنگی

می‌توان هر گونه فعالیت و فعل‌وانفعالی را که در جریان سفر یک سیاحت‌گر اتفاق می‌افتد گردشگری تلقی کرد (Lumsdone, 2001). امروزه صنعت گردشگری نقش ویژه‌ای در اقتصاد جهانی به عهده دارد (Hamidi et al., 2010).

گردشگری سلامت و فناوری گیاهان دارویی در صورتی که به‌صورت برنامه‌ریزی شده باشد سبب جذب گردشگران و در پی آن ارتقاء سطح دانش و آگاهی مردم، سلامتی جامعه، رونق بازار گیاهان دارویی و طب سنتی و همچنین در رشد اقتصادی و صادرات آن به داخل و خارج از کشور نیز تأثیر مستقیم خواهد داشت (Poriyan, 2013).

گردشگری پایدار، یک گردشگری مسئول (معتبر) است که هدف آن افزایش اشتغال و درآمد حاصل از منابع طبیعی است، در حالی که بر محیط‌زیست یا فرهنگ محلی تأثیر کم و یا بی‌تأثیری دارد (Banerji & Basu, 2011). البته توسعه ظرفیت‌های توریستی براساس منابع طبیعی یک روند درازمدت است (Annie Abraham, 2012).

مردم بازدیدکننده از روستای گردشگری گیاهی، تمایل منطقی برای محصولات، خدمات و تجربیات دارند که آنها نمی‌توانند از هر جای دیگر بدست آورند (Wibawa et al., 2016).

در گردشگری طبیعت برای کسب مزایا و مطلوبیت‌ها، باید کلیه عوامل و متغیرهای تأثیرگذار در این امر شناسایی و اولویت‌بندی شده و متناسب با آن سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی لازم انجام شود. توجه به صنعت گردشگری و چگونگی مدیریت و بهره‌برداری مؤثر از آن باید جزو اولویت‌های اصلی نظام اقتصادی و اجتماعی مناطق دارای قابلیت گردشگری سلامت قرار گیرد تا با بهره گرفتن از اثرهای بی‌شمار اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و غیره آن گام مؤثری در توسعه همه‌جانبه یک ناحیه، منطقه یا کشور برداشته شود.

بسیاری از گردشگران اروپایی که مصرف‌کننده ادویه‌های هند می‌باشند، همواره تمایل دارند که از نزدیک با تولید و فرآوری این محصولات پرمصرف آشنا شده و از نزدیک

کشور عزیز ما ایران با داشتن تنوع ژنتیکی و اقلیمی بسیار زیاد و بهره‌مندی از اختلاف دمای حداقل و حداکثر در نقاط مختلف کشور (حدود ۳۰۰ روز آفتابی در سال)، می‌تواند به‌عنوان قطب بسیار بزرگی در زمینه توسعه کشت و پرورش، فرآوری و صنعت گیاهان دارویی مطرح گردد. کشوری که با برخورداری از حدود ۱۲۳ گونه گیاهی انحصاری و اندمیک و تنوع بسیار زیاد گونه‌های دارویی، از استعدادها و ظرفیت‌های بالایی برای توسعه و رشد اقتصادی برخوردار است. در همین راستا، بانک جهانی اعلام کرده است که در سال ۲۰۵۰ سهم تبادلات گیاهان دارویی و فرآورده‌های مرتبط در دنیا به ۵۰۰۰ میلیارد دلار خواهد رسید (Pariab & Reiszadeh, Feng et al., 2005, 2016).

گیاهان دارویی و ادویه‌ای علاوه بر نقشی که در بهبود سلامتی و کیفیت زندگی انسان‌ها دارند، می‌توانند تأثیر به‌سزایی هم در ایجاد ظرفیت‌های گردشگری و جذب توریست داشته باشند (Masoudi; Fesharakinia, 2014). گیاهان دارویی هر کشور به‌عنوان گنجینه طبیعی آن شناخته می‌شوند، این منابع طبیعی ارزشمند ضمن تأمین سلامت و بهبود شاخص‌های زندگی، تاکنون تأثیر چشمگیری در فرهنگ جوامع مختلف داشته‌اند. حضور گیاهان دارویی و ادویه‌ای در فرهنگ کشورهای مختلف، سبب ایجاد جاذبه‌های گردشگری شده است که نقش مهمی در اقتصاد آنها دارد (Ghelichnia, 2001). به‌عنوان مثال برخی از کشاورزان هندی تمایلی به فروش محصول مزارعشان ندارند و از این مزارع تنها برای جذب گردشگران استفاده می‌کنند (Heidarifar et al., 2013).

گردشگری یکی از پرطرفدارترین و سریع‌ترین صنایع در جهان است. این سازمان به‌عنوان یکی از ابزارهای اصلی توسعه اقتصادی، اشتغال و درآمد بیشتر شناخته شده است (Goeldner & Ritchie, 2003; Garrod, 2003). گردشگری به مجموعه فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که در جریان مسافرت یک گردشگر اتفاق می‌افتد. به‌طور کلی

گردشگری گیاهی دارای قابلیت بالقوه برای تولید اشتغال و حفاظت از تنوع زیستی است. همچنین از نظر آنها قابلیت زیادی برای ارتقاء گردشگری گیاهی در درمان دیابت و سایر بیماری‌های مزمن وجود دارد که توسعه گردشگری گیاهی می‌تواند تقاضای صادرات گیاهان دارویی را افزایش داده و اشتغال را ایجاد کند.

گونه‌های دارویی از اهمیت زیادی برخوردار بوده و می‌توانند در سلامتی، معیشت و اقتصاد هر منطقه‌ای مؤثر باشند (Heydaririkan & Rahimdikht, 2017). گیاهان دارویی علاوه بر نقشی که در بهبود سلامت و کیفیت زندگی انسان‌ها دارند، می‌توانند تأثیر به‌سزایی در ایجاد ظرفیت‌های گردشگری و جذب توریست نیز داشته باشند. گیاهان دارویی در فرهنگ کشورهای مختلف، سبب ایجاد جاذبه‌های گردشگری شده است که نقش مهمی در اقتصاد آنها دارد (Ebadi & Abbasnia, 2016) و می‌توانند موجب توسعه مکان‌های گردشگری گردند. این موضوع در توسعه اشتغال روستایی و افزایش درآمد جامعه کشاورزی و روستایی نقش تأثیرگذاری دارد (Pani Deka et al., 2015).

ایران با توجه به موقعیت نسبتاً ممتاز جغرافیایی و در اختیار داشتن شرایط آب و هوایی و پوشش گیاهی متنوع می‌تواند یکی از کشورهای پیشرو در عرصه گردشگری مبتنی بر گیاهان دارویی باشد. به دلیل وضعیت اقلیمی مطلوب و طبیعت بکر و همچنین قابلیت رشد گیاهان دارویی در منطقه مورد مطالعه، هر ساله و پس از نخستین نزولات جوی شاهد سرسبزی فضای مجموعه و رشد و نمو گیاهانی مانند بابونه، گزنه، کاسنی، گل‌گاوزبان و آویشن در این منطقه هستیم. این تحقیق با هدف شناسایی قابلیت اقتصادی گیاهان دارویی در منطقه مورد مطالعه به منظور رونق صنعت گردشگری انجام شد و در آن سعی شده است تا توانمندیهای بالقوه منطقه در زمینه گیاهان دارویی که تاکنون به آن پرداخته نشده است نیز مورد استفاده قرار گیرد.

نظاره‌گر نحوه پرورش آنها باشند (Hoareau & DaSilva, 1999). چنین وضعیتی در برخی دیگر از کشورهای (آسیایی)، چین، بنگلادش، سریلانکا، ویتنام، نپال، پاکستان، ترکیه و کشورهای (آفریقایی)، مراکش، مصر، سودان، ماداگاسکار و زنگبار نیز دیده می‌شود (Iqbal, 1993). از سوی دیگر برخی از مناطق جهان برای جذب توریست‌ها، به‌شدت در حال برندسازی و معرفی خود به‌عنوان قطب تولید گیاهان دارویی و ادویه‌ها هستند، در این میان برخی دیگر از کشورها اقدامات عملی خود را از مدت‌ها پیش آغاز کرده و با تأسیس باغ‌های گیاهان دارویی، موزه‌های گیاهان دارویی و طب سنتی و مواردی از این قبیل، به شکوفایی صنعت سبز گردشگری خود پرداخته‌اند. به این ترتیب، نه تنها گردشگر را با باورها و آداب و رسوم باستانی خود آشنا می‌کنند، بلکه آنان را با سبک زندگی امروزی، فرهنگ و نحوه مرادفات خود همراه می‌کنند و در نهایت هم گردشگر را با جیب خالی به کشور خود باز می‌گردانند (Jangjo et al., 2009; Beheshti-Poor et al., 2011).

گردشگری ممکن است تعادل اجتماعی و اقتصادی روستا را تغییر دهد، اگر درآمد حاصل از خدمات گردشگری بالاتر از درآمد حاصل از فعالیت‌های سنتی باشد. با این حال، زمانی که به‌طور پایدار مدیریت می‌شود، گردشگری می‌تواند مزایای بسیاری را برای مناطق حفاظت شده، صنعت گردشگری و یک جامعه محلی به ارمغان بیاورد (Wibawa et al., 2016). تمرکز بر گردشگری گیاهان دارویی و داروهای سنتی می‌تواند به حفظ دانش بومیان در مورد خواص درمانی گیاهان دارویی و شیوه‌های عامیانه درمان بیماری‌ها منجر شود (Pani Deka et al., 2015). همچنین گردشگری گیاهی می‌تواند به‌عنوان یک ابزار برای برنامه‌ریزی و حفاظت از تنوع زیستی مورد استفاده قرار گیرد (Poriyan, 2013).

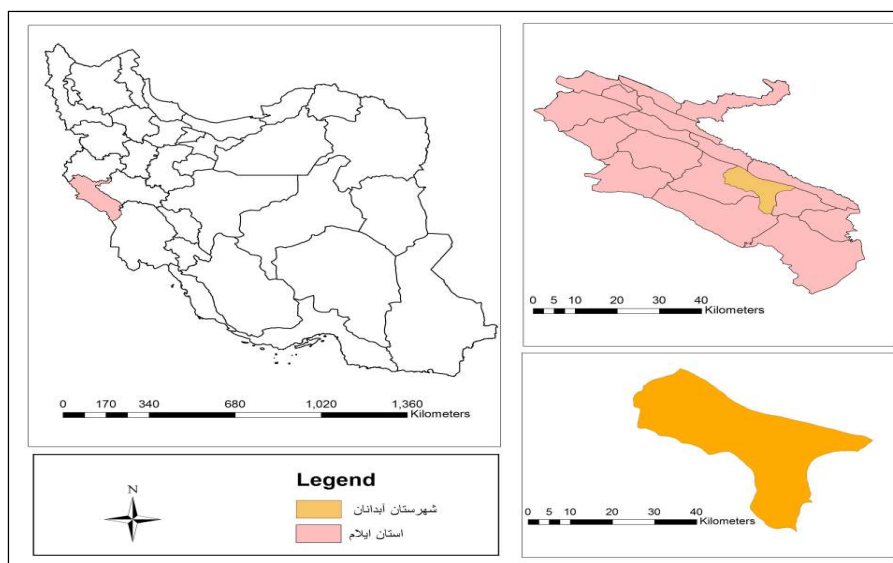
از نگاه Annie Abraham (۲۰۱۲) محبوبیت گردشگری گیاهی می‌تواند مردم را به سرمایه‌گذاری در کشت گیاهان دارویی با اطمینان از بازار پایدار برای تولید محصولات خود تشویق کند. وی بیان کرد که پیوند گیاهان دارویی به

مواد و روش‌ها

قلمرو پژوهش

شهرستان آبدانان واقع در استان ایلام، در دامنه جنوبی کبیرکوه در جنوب شرقی استان با مساحت ۲۳۹۱۲۴/۳۷ هکتار (۱۱/۹۴ درصد مساحت استان) بین ۳۲ درجه و ۳۳ دقیقه و ۵۸ ثانیه تا ۳۳ درجه و ۱۲ دقیقه و ۰۸ ثانیه عرض شمالی و ۴۷ درجه و ۰۷ دقیقه و ۱۶ ثانیه تا ۴۸ درجه و ۰۴ دقیقه و ۰۹ ثانیه طول شرقی قرار گرفته و با شهرستان‌های دره شهر، دهلران، اندیمشک در استان خوزستان و پلدختر در استان لرستان همسایه است (شکل ۱). مرکز شهرستان، شهر آبدانان است که در جنوب مرکز استان قرار دارد و فاصله آن تا مرکز استان ۱۶۵ کیلومتر می‌باشد. دارای اقلیم گرم و خشک در جنوب و معتدل کوهستانی در شمال شهرستان، میانگین بارش سالانه آن ۲۵۰ تا ۶۰۰ میلی‌متر و دمای مطلق آن بین ۱/۴- تا

۴۵ درجه سانتی‌گراد متغیر است. بیشترین بارندگی مربوط به دی‌ماه و کمترین بارندگی مربوط به ماه‌های خرداد، تیر و شهریور می‌باشد (Rashidi et al., 2012). مساحت عرصه‌های ملی شهرستان آبدانان ۲۲۲۹۵۱/۷ هکتار (۹۳٪ سطح شهرستان) است که سطح جنگل‌های شهرستان ۷۹۹۸۱/۱۴ هکتار، مراتع ۱۲۲۸۴۲/۵۶ هکتار و اراضی بیابانی ۲۰۱۲۸ هکتار می‌باشد. این شهرستان دارای منابع کانی فراوان از جمله نفت و گوگرد است و به دلیل آب و زمین فراوان، جنگل‌ها و مراتع از نواحی مستعد کشاورزی و دامداری استان ایلام می‌باشد. به دلیل وجود دو کوه کبیرکوه و دینارکوه از مناظر طبیعی بکر و دارای گونه‌های گیاهی متنوع است. از مهمترین گیاهان دارویی منطقه می‌توان به گیاهانی مانند بابونه، گزنه، کاسنی، گل‌گاوزبان و آویشن اشاره کرد که مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرد.

شکل ۱- تقسیمات کشوری شهرستان آبدانان

روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی و با روش تحلیلی توصیفی می‌باشد. روش کار در این پژوهش شامل دو

مرحله است که در مرحله اول نظریات، معیارها و مفاهیم پایه را با مطالعات کتابخانه‌ای گردآوری کرده و بعد به منظور جمع‌آوری اطلاعات از مشاهدات میدانی و

جدول ۱- سنجش پایایی ابزار تحقیق	
گویه	آلفا کرونباخ
فاکتورهای اقتصادی	۰/۸۵۵

نتایج

این پژوهش از نوع کاربردی و با روش تحلیلی توصیفی می‌باشد که با استفاده از مشاهدات میدانی و پرسش‌نامه محقق ساخته انجام شده است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش طیف‌های مختلف استفاده کننده از گیاهان دارویی در منطقه شامل کسبه، مردم عادی و فرهنگیان شامل معلمان و دانش‌آموزان مدارس در مقطع راهنمایی و دبیرستان بودند.

به منظور تأثیر قابلیت اقتصادی گیاهان دارویی بر گردشگری، دسته‌بندی شاخص‌های اقتصادی مرتبط انجام شد. در نتیجه سه شاخص اصلی قیمت گیاهان دارویی، هزینه و درآمد گیاهان دارویی و ظرفیت‌های سودآوری به طور جداگانه با رسم مدل ساختاری بررسی شد. براساس نتایج ظرفیت گردشگری گیاهان دارویی در منطقه بر شاخص‌های قیمت گیاهان دارویی، هزینه و درآمد و قابلیت اقتصادی و سودآوری با وزن رگرسیونی ۰/۳۵، ۰/۳۸ و ۰/۵۱ اثرگذار است. شاخص قیمت متشکل از ۴ گویه شامل مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای مصرف‌کنندگان، خریداری گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی، پایین بودن قیمت گیاهان دارویی در بازار، اطلاع از ارزش اقتصادی و قیمت گیاهان دارویی با بار عاملی ۰/۶۳، ۰/۶۷، ۰/۴۹ و ۰/۴۲ می‌باشد که خریداری گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی بیشترین تأثیر را به خود اختصاص داده است. شاخص هزینه و درآمد متشکل از ۳ گویه شامل هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی، درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی، فعالیت مراکز مرتبط شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی با بار عاملی ۰/۷۴، ۰/۳۲ و ۰/۵۶ می‌باشد که هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی با بار عاملی

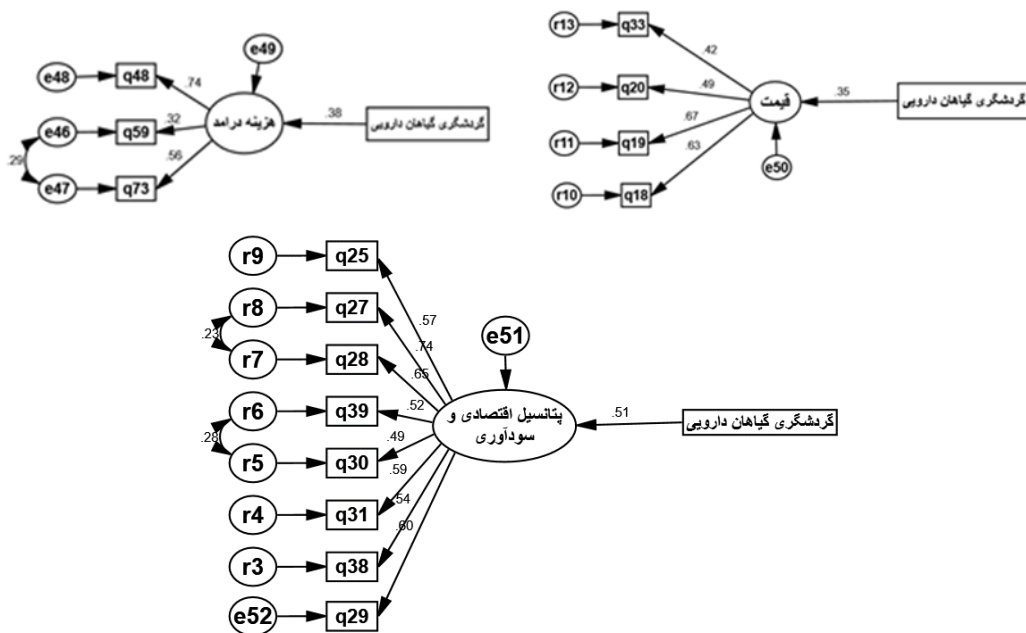
پرسش‌نامه محقق ساخته استفاده خواهد شد. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش طیف‌های مختلف استفاده کننده از گیاهان دارویی در منطقه شامل کسبه، مردم عادی و فرهنگیان شامل معلمان و دانش‌آموزان مدارس در مقطع راهنمایی و دبیرستان می‌باشند. پرسش‌نامه‌ها در شهر آبدانان، مورموری و شهرک هزارانی توزیع و جمع‌آوری شدند. برای تعیین حجم نمونه مورد نیاز از فرمول کوکران (Cochran) برای نمونه‌گیری تصادفی استفاده شده است که آزمون‌های آماری در این تحقیق در سطح ۹۵٪ اطمینان محاسبه شده است. حجم نمونه محاسبه شده برای نمونه‌گیری تصادفی به تعداد ۳۸۲ برآورد گردیده است. پرسش‌گری در نمونه‌های یادشده آذرماه سال ۹۶ انجام شده است و برای اینکه نتایج مستخرج هر چه بیشتر به برآورد جامعه نزدیک باشد سعی گردید توزیع پرسش‌نامه در مناطق شهری و روستایی انجام شود. در نهایت براساس توان محقق در مناطق شهری و روستایی محدوده مورد مطالعه پرسش‌گری انجام شد. توزیع پرسش‌نامه در هر یک از مناطق به صورت تصادفی بوده است. از مدل‌سازی ساختاری به وسیله نرم‌افزار Amos برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. در مدل‌سازی معادلات ساختاری، ابتدا با استفاده از تحلیل عاملی متغیرهای آشکار هر متغیر اصلی پژوهش تأیید شد و بعد با بررسی دو نوع برازش کلی و جزئی هر متغیر پنهان، شالوده اصلی مدل ساختاری پژوهش رسم شد.

روایی و پایایی پژوهش

روایی (Validity) پرسش‌نامه‌ها با استفاده از نظرات استادان و کارشناسان آشنا به موضوع، مورد تأیید قرار گرفت و پایایی (Reliability) آن با تکمیل ۳۸۲ پرسش‌نامه برای هر قسمت و انجام آزمون آلفای کرونباخ (Cronbach's Alpha) و بدست آمدن مقدار مشخص شده در جدول ۱ تأیید شد.

عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها، گیاهان دارویی جایگزین فروش نفت خام با بارعاملی ۰/۷۴، ۰/۷۴، ۰/۶۵، ۰/۵۲، ۰/۴۹، ۰/۵۹، ۰/۵۴ و ۰/۶۰ است که گویه‌های قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان، سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی به ترتیب بیشترین تأثیر را به خود اختصاص داده‌اند (شکل ۲).

۰/۷۴ بیشترین تأثیر را به خود اختصاص داده است. شاخص قابلیت اقتصادی و سودآوری از ۹ گویه شامل علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی، قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان، سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی، سودجویی افراد از گیاهان دارویی، خرید و فروش گیاهان دارویی به صورت غیرقانونی، ایجاد گارگاه‌های کوچک فرآوری گیاهان دارویی، صحیح بودن

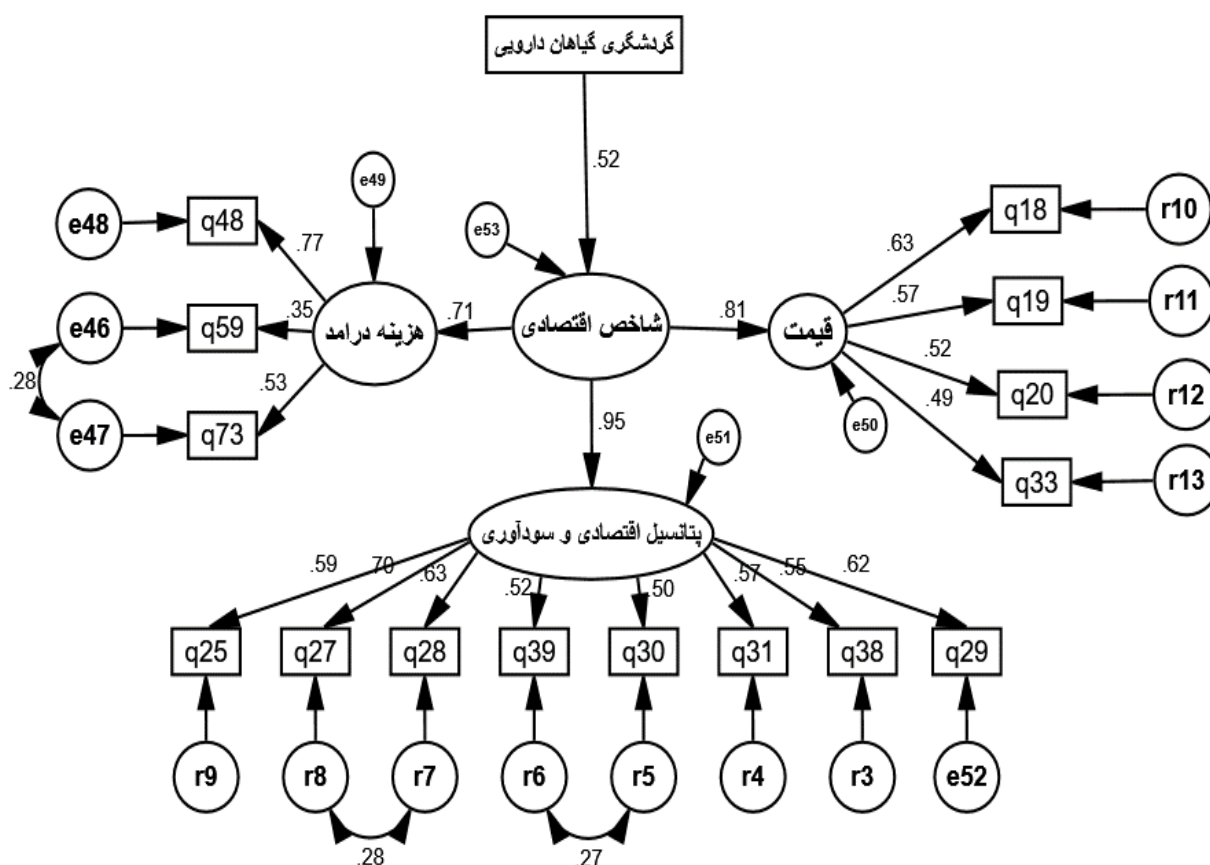
شکل ۲- مدل‌های ساختاری رابطه قیمت، هزینه درآمد و سودآوری و گردشگری گیاهان دارویی

شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی با بارعاملی ۰/۷۷، ۰/۳۵ و ۰/۵۳ می‌باشد که هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی با بارعاملی ۰/۷۷ بیشترین تأثیر را به خود اختصاص داده است. قیمت، متشکل از ۴ گویه شامل مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای مصرف‌کنندگان، خریداری گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی، پایین بودن قیمت گیاهان دارویی در بازار، اطلاع از ارزش اقتصادی و قیمت گیاهان دارویی با بارعاملی ۰/۶۳، ۰/۵۷، ۰/۵۲ و ۰/۴۹ می‌باشد که مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای

وزن رگرسیونی در مدل قبلی متفاوت بود، چون هر شاخص مجزا مورد بررسی قرار گرفت. در مدل کلی تمام شاخص‌ها هستند، در این مدل ساختاری کلی وزن‌ها در ارتباط با هم قرار می‌گیرند. گردشگری گیاهان دارویی بر روی گویه شاخص‌های اقتصادی با وزن رگرسیونی ۰/۵۲ اثرگذار است. شاخص‌های اقتصادی از گویه‌های هزینه و درآمد، قیمت، قابلیت اقتصادی و سودآوری تشکیل شده است. هزینه و درآمد، متشکل از ۳ گویه شامل هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی، درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی، فعالیت مراکز مرتبط

بارعاملی ۰/۵۹، ۰/۷۰، ۰/۶۳، ۰/۵۲، ۰/۵۰، ۰/۵۷، ۰/۵۵ و ۰/۶۲ می‌باشد که گویه‌های دوم و سوم با بارعاملی ۰/۷۰ و ۰/۶۳ بیشترین تأثیر را به‌خود اختصاص داده‌اند. شاخص‌های اقتصادی از گویه‌های هزینه و درآمد، قیمت و قابلیت اقتصادی و سودآوری با بارعاملی ۰/۷۱، ۰/۸۱، ۰/۷۱ و ۰/۹۵ تشکیل شده است که قابلیت اقتصادی و سودآوری با بارعاملی ۰/۹۵ بیشترین تأثیر را به‌خود اختصاص داده است (جدول ۲، شکل ۳).

مصرف‌کنندگان بیشترین تأثیر را به‌خود اختصاص داده است. قابلیت اقتصادی و سودآوری، از ۹ گویه شامل علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی، قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان، سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی، سودجویی افراد از گیاهان دارویی، خرید و فروش گیاهان دارویی به‌صورت غیرقانونی، ایجاد گارگاه‌های کوچک فرآوری گیاهان دارویی، صحیح بودن عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها، گیاهان دارویی جایگزین فروش نفت خام با

شکل ۳- مدل ساختاری رابطه شاخص‌های اقتصادی و گردشگری گیاهان دارویی

جدول ۲- یافته‌های استنباطی گردشگری گیاهان دارویی

گویه	تخمین غیراستاندارد	خطای معیار	نسبت بحرانی	سطح معنی‌داری
گردشگری گیاهان دارویی ← شاخص اقتصادی	۰/۲۶۸	۰/۰۳۶	۷/۴۶۹	***
شاخص اقتصادی ← قیمت	۰/۶۹۰	۰/۱۰۴	۶/۶۰۷	***
شاخص اقتصادی ← هزینه و درآمد	۱/۰۰۰			
شاخص اقتصادی ← قابلیت اقتصادی و سودآوری	۱/۱۴۲	۰/۱۴۷	۷/۷۹۵	***
هزینه و درآمد ← هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی	۱/۰۰۰			
هزینه و درآمد ← درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی	۰/۴۶۷	۰/۰۹۲	۵/۱۰۲	***
هزینه و درآمد ← فعالیت مراکز مرتبط شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی	۰/۶۴۷	۰/۰۹۴	۶/۹۰۵	***
قیمت ← مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای مصرف‌کنندگان	۱/۲۶۶	۰/۱۷۲	۷/۳۵۷	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی	۰/۹۰۸	۰/۰۹۳	۹/۷۲۰	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← سودجویی افراد از گیاهان دارویی	۰/۷۹۹	۰/۰۹۵	۸/۴۳۲	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← خرید و فروش گیاهان دارویی به صورت غیرقانونی	۰/۷۹۴	۰/۰۹۷	۸/۱۹۰	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← ایجاد گارگاه‌های کوچک فراوری گیاهان دارویی	۰/۸۶۷	۰/۰۹۵	۹/۰۸۹	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی	۰/۹۳۳	۰/۰۹۹	۹/۴۳۹	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان	۱/۰۷۸	۰/۱۰۲	۱۰/۶۱۲	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← صحیح بودن عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها	۰/۸۱۰	۰/۰۹۱	۸/۸۷۶	***
قابلیت اقتصادی و سودآوری ← گیاهان دارویی جایگزین فروش نفت خام	۱/۰۰۰			
قیمت ← اطلاع از ارزش اقتصادی و قیمت گیاهان دارویی	۱/۰۰۰			
قیمت ← پایین بودن قیمت گیاهان دارویی در بازار	۱/۲۱۳	۰/۱۸۱	۶/۷۰۴	***
قیمت ← خریداری گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی	۱/۱۹۴	۰/۱۷۰	۷/۰۳۴	***

برازش تطبیقی مقتصد (PCF1) مدل بیشتر از حد قابل قبول و مطلوب می‌باشد. شاخص PRATO در مدل ساختاری

شاخص PNF1 یا برازش مقتصد هنجار شده مدل ۰/۷۰۵ و قابل قبول است (چون بالای ۰/۵ است). شاخص

۰/۸۱۷ است که از مقدار قابل قبولی برخوردار است. می‌باشد که مقادیر کوچکتر این شاخص مؤید انطباق بهتر مدل نظری با داده‌های تجربی است (جدول ۳).

شاخص ریشه دوم میانگین مربعات خطای باقی‌مانده استاندارد شده مدل (RMSEA) ۰/۰۵۹ و قابل قبول

جدول ۳- برازش کلی مدل گردشگری

شاخص	علائم	برازش خوب مدل	مدل	
			اصلی	اشباع
پارامترهای آزاد شده برای تدوین مدل	NPAR	-	۳۸	۱۳۶
کای اسکوتر	CMIN	-	۲۲۶/۱۶۴	۰/۰۰۰
درجه آزادی	DF	-	۹۸	۱۲۰
کای اسکوتر نسبی	CMIN/DF	بین ۱ تا ۳	۲/۳۰۸	-
شاخص برازش تطبیقی مقتصد	PCFI	بالاتر از ۰/۵	۰/۷۴۹	۰/۰۰۰
شاخص نیکویی برازش مقتصد	PGFI	بالاتر از ۰/۵	۰/۶۷۲	-
شاخص برازش مقتصد هنجار شده	PNFI	بالاتر از ۰/۵	۷۰۵/۰	۰/۰۰۰
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	RMSEA	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۵۹	-
شاخص نسبت اقتصاد	PRATIO	بالاتر از ۰/۶۰	۰/۸۱۷	۰/۰۰۰

۰/۴۲۴، ۰/۲۸۶، ۰/۱۹۵، ۰/۱۳۰، ۰/۲۰۷، ۰/۲۲۱، ۰/۲۴۲، ۰/۲۶۷، ۰/۲۹۴، ۰/۳۴۷، ۰/۳۱۰، ۰/۲۵۶، ۰/۲۴۸، ۰/۲۸۰، ۰/۲۷۲ و ۰/۳۰۷ می‌باشد که قابلیت اقتصادی و سودآوری و قیمت با بارعاملی ۰/۴۹۴ و ۰/۴۲۴ به ترتیب بیشترین تأثیر غیرمستقیم، درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی و فعالیت مراکز مرتبط شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی با بارعاملی ۰/۱۳۰ و ۰/۱۹۵ به ترتیب کمترین تأثیر غیرمستقیم را بر گردشگری گیاهان دارویی دارند. عواملی که به طور غیرمستقیم بر شاخص‌های اقتصادی تأثیرگذارند شامل هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی، فعالیت مراکز مرتبط شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی، درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی، مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای مصرف‌کنندگان، سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی، سودجویی افراد از گیاهان دارویی، خرید و فروش گیاهان دارویی به صورت غیرقانونی، ایجاد گارگاه‌های کوچک

عواملی که به طور غیرمستقیم بر گردشگری گیاهان دارویی تأثیرگذارند شامل قابلیت اقتصادی و سودآوری، هزینه و درآمد، قیمت، هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی، فعالیت مراکز مرتبط شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی، درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی، مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای مصرف‌کنندگان، سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی، سودجویی افراد از گیاهان دارویی، خرید و فروش گیاهان دارویی به صورت غیرقانونی، ایجاد گارگاه‌های کوچک فرآوری گیاهان دارویی، علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی، قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان، صحیح بودن، عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها، گیاهان دارویی جایگزین فروش نفت خام، اطلاع از ارزش اقتصادی و قیمت گیاهان دارویی، پایین بودن قیمت گیاهان دارویی در بازار و خرید گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی با بارهای عاملی ۰/۴۹۴، ۰/۳۷۱،

۰/۶۶۷، ۰/۵۹۵، ۰/۴۹۲، ۰/۴۷۶، ۰/۵۳۸، ۰/۵۲۳ و ۰/۵۲۳ می‌باشد که علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی، قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان و خرید گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی با بارعاملی ۰/۶۶۷، ۰/۵۹۵ و ۰/۵۸۹ به ترتیب بیشترین تأثیر غیرمستقیم درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی با بارعاملی ۰/۲۵۰ و کمترین تأثیر غیرمستقیم را بر شاخص‌های اقتصادی دارند (جدول ۴).

فرآوری گیاهان دارویی، علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی، قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان، صحیح بودن عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها، گیاهان دارویی جایگزین فروش نفت خام، اطلاع از ارزش اقتصادی و قیمت گیاهان دارویی، پایین بودن قیمت گیاهان دارویی در بازار و خرید گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی با بارهای عاملی ۰/۵۴۸، ۰/۳۷۵، ۰/۲۵۰، ۰/۳۹۸، ۰/۴۵۲، ۰/۴۶۵، ۰/۵۱۴، ۰/۵۶۵،

جدول ۴- تأثیرات غیرمستقیم گردشگری گیاهان دارویی

شاخص اقتصادی	گردشگری گیاهان دارویی	گویه
۰/۰۰۰	۰/۴۹۴	قابلیت اقتصادی و سودآوری
۰/۰۰۰	۰/۳۷۱	هزینه و درآمد
۰/۰۰۰	۰/۴۲۴	قیمت
۰/۵۴۸	۰/۲۸۶	هزینه‌های مصرفی برای خرید گیاهان دارویی
۰/۳۷۵	۰/۱۹۵	فعالیت مراکز مرتبط شهرستان در سرمایه‌گذاری گیاهان دارویی
۰/۲۵۰	۰/۱۳۰	درآمد خانواده از طریق فروش گیاهان دارویی
۰/۳۹۸	۰/۲۰۷	مناسب بودن قیمت گیاهان دارویی برای مصرف‌کنندگان
۰/۴۵۲	۰/۲۲۱	سودآوری کشت و فروش گیاهان دارویی
۰/۴۶۵	۰/۲۴۲	سودجویی افراد از گیاهان دارویی
۰/۵۱۴	۰/۲۶۷	خرید و فروش گیاهان دارویی به صورت غیرقانونی
۰/۵۶۵	۰/۲۹۴	ایجاد گارگاه‌های کوچک فراوری گیاهان دارویی
۰/۶۶۷	۰/۳۴۷	علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی
۰/۵۹۵	۰/۳۱۰	قابلیت ایجاد اشتغال گیاهان دارویی برای جوانان
۰/۴۹۲	۰/۲۵۶	صحیح بودن عرضه گیاهان دارویی در عطاری‌ها
۰/۴۷۶	۰/۲۴۸	گیاهان دارویی جایگزین فروش نفت خام
۰/۵۳۸	۰/۲۸۰	اطلاع از ارزش اقتصادی و قیمت گیاهان دارویی
۰/۵۲۳	۰/۲۷۲	پایین بودن قیمت گیاهان دارویی در بازار
۰/۵۸۹	۰/۳۰۷	خرید گیاهان دارویی در بسته‌بندی‌های بهداشتی

بحث

ایران با توجه به موقعیت نسبتاً ممتاز جغرافیایی و در اختیار داشتن شرایط آب و هوایی و پوشش گیاهی متنوع می‌تواند یکی از کشورهای پیشرو در عرصه گردشگری مبتنی بر گیاهان دارویی باشد. به دلیل قرارگیری در آب‌وهوای ویژه و طبیعت بکر و همچنین دارا بودن قابلیت رشد گیاهان دارویی که ریشه در گذشته منطقه مورد مطالعه دارد همواره مورد توجه جوامع محلی اطراف این مجموعه بوده است. براساس نتایج این پژوهش شاخص‌های قابلیت اقتصادی و سودآوری گیاهان دارویی بیشترین تأثیر و شاخص قیمت گیاهان دارویی کمترین اثرگذاری را بر توسعه گردشگری منطقه به‌خود اختصاص داده‌اند. از سوی دیگر گویه‌های سودجویی افراد از گیاهان دارویی که متعلق به زیرشاخص قابلیت اقتصادی و سودآوری می‌باشد به ترتیب بیشترین اثرگذاری و خرید و فروش گیاهان دارویی به‌صورت غیرقانونی کمترین اثرگذاری را به‌خود اختصاص داده‌اند. از آنجایی که منطقه مورد مطالعه به دلیل موقعیت نسبتاً ممتاز جغرافیایی و در اختیار داشتن شرایط آب و هوایی و پوشش گیاهی متنوع می‌تواند به‌عنوان یکی از سایت‌های مطالعاتی در عرصه گردشگری مبتنی بر گیاهان دارویی باشد با استفاده از نتایج حاصل از این پژوهش می‌توان نسبت به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در زمینه بهبود وضعیت اقتصادی منطقه مورد مطالعه براساس گیاهان دارویی اقدام نمود. همچنین پیشنهاد می‌شود به‌منظور مقایسه بهتر مطالعات مشابه در سطح استان انجام شود. از آنجایی که مدل‌سازی به شیوه معادلات ساختاری دارای قدرت تفکیک قابل قبولی در جوامع آماری بالاتر می‌باشد، از این رو می‌توان مطالعات مشابه در سطح ملی را نیز پیشنهاد داد و به توسعه گردشگری مبتنی بر گیاهان دارویی در کشور نگاه علمی و فنی داشت.

منابع مورد استفاده

- Banerji, G. and Basu, S.A., 2011. Sustainable Management of the Herbal Wealth of the Himalayas: Prioritising biodiversity for conservation and development. Pre-Congress Workshop of 1st Indian Forest Congress, HFRI, Sub-theme: Ecosystem Resilience and Forest Biodiversity, PRAGYA, India : 1-25.
- Beheshti-Poor, N., Jamali Moghadam, N., Soleymani, S., Haghnegahdar, A. and Salehi, A., 2011. Assessment of knowledge, belief and function of people about herbal medicines who referred to one of clinics dependent to medical university of Shiraz in 2010. *Journal of Herbal Drugs*, 1(4): 53-56.
- Ebadi, M.T. and Abbasnia, J., 2016. Familiarity with the Tourism Capacity of Medicinal Plants and Traditional Medicine, Case Study: Museums of Medicinal Plants and Traditional Medicine of the World. Special Documentation for the 3rd National Festival and National Fair of Herbs, Natural Products and Traditional Iranian Medicine, 176-179.
- Feng, C.G., Zhang, L.X. and Liu, X., 2005. Progress in research of aldose reductase inhibitor in traditional medicinal herbs. *Zhongguo Zhong Yao Za Zhi*, 30(19): 1496-1500.
- Fesharakinia, A., 2014. Use of medicinal herbs in Birjand children. *Journal of Qom University of Medical Sciences*, 8(5): 93-98.
- Garrod, B., 2003. Local participation in the planning and management of ecotourism: a revised model approach. *Journal of Ecotourism*, 2(1): 33-53.
- Ghelichnia, H., 2001. Transmittancy ana Ecology Survey of 36 aromatic species in the Mazandaran province. *Journal of Investigations of Medicinal Plants and Aromatic in Iran*, 13: 105-138.
- Goeldner, C.R. and Ritchie, J.R.B., 2003. *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. NY: John Wiley & Sons, Inc. 624p.
- Hamidi, M., Razavi, S.M.H., Amirnejad, S., Shafizadeh, Sh. and Fazlidari, A., 2010. The explanation of the country's sport tourism strategy (Iran). *Journal of Sport Management and Motor Behavior*, 6(12): 51-68.
- Heidarifar, R., Mehran, N., Momenian, S., Mousavi, S.M., Kouhbor, M. and Gol, A.H., 2013. A study of the status of use of drug plants and its related factors in Qom City, Iran. *Qom University of Medical Sciences Journal*, 7(4): 95-100.
- Heydaririkan, M. and Rahimdikht, R., 2017. Introduction of a number of medicinal plants with economic importance in West Azerbaijan province. *Iranian Journal of Nature of Iran*, 2(3): 46-51.
- Annie Abraham, S., 2012. Herbal tourism-a swot analysis. *Scholarly Research Jornal for Interdisciplinary Studies*, 2(2): 226-239.

- and Pharmaceutical Sciences, 6(1-2):46-49.
- Pariab, M. and Reiszadeh, M., 2016. The study of the rate and reasons of medical herb use by the patients visiting the specialized treatment centers in Fars province in 2014. *Iranian Journal of Community Health*, 10(2): 63-71.
  - Poriyan, A., 2013. The position of traditional medicine and herbs in the development of health tourism, The first national conference on medicinal plants and sustainable agriculture, Hamedan, 10 October: 12.
  - Rashidi, S., Faraji, H., Jahanbin, D., Mirfardi, A., 2012. Evaluation of knowledge, belief and operation of Yasouj people towards pharmaceutical plants. *Journal of Medicinal Plants*, 11(8): 177-184.
  - Sojasi Qidari, H.A. and Afshar, Z., 2015. Assessment of trends to traditional treatments by using Herbal medicine in rural areas. *Iranian Journal of Medical History*, 7(24): 185-220.
  - Wibawa, M.B., Kunaifi, A., Baihaqi, I., Hakim, M.S. and Anityasari, M., 2016. Business model and value proposition design for the establishment of the herbal tourism village in Surabaya. *International Conference on Innovation in Business and Strategy*, Kuala Lumpur, Malaysia, 1-3 November: 1-8.
  - Hoareau, L. and DaSilva, E.J., 1999. Medicinal plants: a re-emerging health aid. *Journal of Plant Biotechnology*, 2(2): 56-70.
  - Iqbal, M., 1993. International trade in non-wood forest products: An overview. FAO, Rome. Walter: 100.
  - Jangjo, M., Melati, F. and Bozorgmehe, A., 2009. Alternative exploitation Methods, a strategy for employment creation and conservation of the North Khorasan province pastures. *Journal of Medicinal PLANTS*, 7(4): 95-100.
  - Lumsdone, L., 2001. *Tourism Marketing*. Translator Goharian, M.I., Publications Office of Cultural Research, 408p.
  - Maghsoudi, M. and Parsapajouh, S., 2011. Ethnobotanical plant of pas ghale district in northern Tehran. *Iranian Journal of Anthropology Research*, 1(2): 8-41.
  - Masoudi Alavi, N., Izadi, F., Ebadi, A. and Hajbagheri, A., 2009. Self-treatment experience in diabetes mellitus type 2. *Iranian Journal of Endocrinology & Metabolism*, 10(6): 581-588.
  - Pani Deka, B., Borgohain, R. and Bharali, D., 2015. Prospects of herbal gardens as new vistas of medical tourism in North East India. *Annals of Pharmacy*

Investigating the effect of economic potential of rangelands medicinal plants on tourism development (case study: Abdanan region of Ilam province)

Sh. Ahmadi¹, R. Dehghani Bidgoli^{2*} and R. Heydari Soreshjani³

1- M.Sc. student, Faculty of Natural Resources and Geoscience, University of Kashan, Kashan, Iran

2*- Corresponding author, Faculty of Natural Resources and Geoscience, University of Kashan, Kashan, Iran

E-mail: dehghanir@kashanu.ac.ir

3- Faculty of Natural Resources and Geoscience, University of Kashan, Kashan, Iran

Received: July 2019

Revised: April 2020

Accepted: June 2020

Abstract

Medicinal plants, in addition to their role in improving health and human quality of life, can have a positive impact on tourism capacity and tourist attraction. In this study, the economic potential of medicinal plants and its impact on tourism development in Abadan city of Ilam province was investigated. The study method was descriptive-analytical with data gathering in the library and field through the distribution of a researcher-made questionnaire. The social classes studied in this study included businessmen, ordinary people, students and teachers. The collected data were analyzed using statistical tests and for a better comparison, the results were presented using structural modeling method by AMOS software. The results showed that the medicinal plants tourism affects the economic indicators item with a weighted regression of 0.52. Also, the economic potential of medicinal plants with the factor loading of 0.494 and family income through the sale of medicinal plants with the factor loading of 0.130 had the highest and lowest indirect impact on tourism of medicinal plants, respectively.

Keywords: Tourism, medicinal plants, economic index, modeling, AMOS.